

Jaume I

800 AÑOS

Jaume I, de cuyo nacimiento se cumplen hoy 800 años, es un personaje clave para entender la historia de los valencianos como pueblo. No fue sólo el conquistador de las tierras valencianas, sino el responsable de la fundación del Reino de Valencia, un espacio autónomo y con características propias dentro de la Corona de Aragón. A él debemos, por tanto, buena parte de los rasgos que definen o modelan la identidad valenciana. Levante-EMV conmemora esta fecha histórica con un suplemento especial en el que catedráticos y profesores de diferentes universidades reflexionan sobre la figura del «conqueridor», sus gestas en el complejo contexto del siglo XIII y su profunda huella en la realidad política, social, jurídica y cultural posterior.

SUMARIO

Jaume I (Montpellier, 1208; Alzira, 1276), de cuyo nacimiento se celebra hoy el octavo centenario, es un personaje esencial en la historia del pueblo valenciano. Fue el rey que emprendió la conquista de las tierras valencianas, configuró éstas como un estado propio dentro de la Corona de Aragón, lo dotó de instituciones independientes y le concedió un corpus jurídico peculiar («Els Furs»), que limitaba los poderes de los señores feudales y se ajustaba a las necesidades de las nuevas ciudades. Un grupo de expertos —adscritos a diferentes universidades— reflexiona para Levante-EMV sobre la figura del «conqueridor» y los episodios principales de su larga trayectoria histórica.

Especial Jaume I 8 siglos

UN SUPLEMENTO ESPECIAL DE
LEVANTE-EMV

Director: Pedro Muelas
Director comercial: José V. Gámir
Promoción: Raúl Albert

Coordinación: Alfons Garcia
Fotografía: José Alexandre

Jaume I i el regne de València

El conqueridor és el gran mite fundador dels valencians

Antoni Furió ■ UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

El regne de València és una creació de Jaume I, un producte de la seua voluntat política. Va ser ell qui va decidir que es conformara com un nou estat de la corona i no fora absorbit per Aragó o Catalunya, com pensaven al principi els nobles que l'acompanyaren en la conquesta. El 800 aniversari del seu naixement hauria de servir menys per a commemorar i més per a construir una nova concòrdia civil.

SORPREN, en un país com el nostre tan donat al caïnisme i la discòrdia civil en qüestions d'identitat, la rara unanimitat que suscita la figura de Jaume I. El rei de la cimera coronada amb un drac alat, com apareixia representat en els manuals escolars de la nostra infantesa i en l'estatuària pública de les nostres ciutats (per bé que la cimera, en realitat, pertany a Pere el Cerimoniós, i el drac alat, molt prompte, ja des del final del segle XIV, es confondria amb un rat penat, origen de la posterior afeció autòctona per aquest petit mamífer de l'ordre dels quiròpters), és el primer i el principal dels mites valencians. Per no dir, sense por a exagerar, que l'únic o un dels pocs en un país tan pobre en referències compartides i de consens, que no és capaç de posar-se d'acord ni tan sols en el seu propi nom. El rei conqueridor, i això no és poc mèrit, ha estat aclamat a parts iguals al llarg dels últims dos-cents anys per liberals i conservadors, republicans i franquistes, catalanistes i anticatalanistes, per motius ben diferents i des de perspectives sovint contraposades. (Bé és veritat que el franquisme, si bé utilitzà la imatge de Jaume I, en presentar-lo com un precursor del general Franco, que havia alliberat València de moros igual que aquest l'havia netejada de rojos, també tractà de menyscar-la en benefici de la del Cid, de menys sospitosa estirp castellana: en els primers anys de la postguerra, el nom oficial de la ciutat va ser Valencia del Cid, i també porta el seu nom una de les principals avingudes d'accés a la ciutat, en contrast amb l'humil carrer dedicat al rei conqueridor, que pocs valencians sabrien dir on es troba.)

I és que Jaume I és el gran mite fundador dels valencians, a partir del qual comença la nostra història com a poble. No és que abans no n'hi hagués, d'història o de valencians. La presència humana en les nostres terres està documentada des de fa més de 350.000 anys, com testimonien les restes de la cova de Bolomor, a Tavernes de la Vall-digna; i el gentilici «valencià» deriva del nom de la ciutat fundada pels romans l'any

138 a.C., aplicat primer als habitants del nucli urbà i el territori rural dependent i més tard, ja en època islàmica, als naturals de Balansiyya, la regió de la ciutat de València, de límits fluctuants, però que mai no abastaren el territori del posterior regne cristià de València. Hi hagué valencians, doncs, abans de la conquesta, i fins i tot un regne o una taifa de València, però com també hi hagué una taifa d'Alpont i una taifa de Dénia. I en vespres de la invasió cristiana, l'au-

J. ALEXANDRE

Retrat de Jaume I.

**El conqueridor ha estat
aclamat a parts iguals
per liberals i
conservadors,
republicans i franquistes**

toritat del reietó de València, primer el sayyid Abu Zayd i després Zayyan ibn Mardani, només arribava fins al riu Xúquer, mentre que Alzira, Xàtiva i les ciutats més meridionals formaven part del regne de Múrcia, en aquella època en el cim de la seua expansió.

El regne de València, des del riu de la Sènia fins a Biar (i més tard fins a Guardamar) i des de la Font de la Figuera i les muntanyes interiors fins a la mar, és una creació de Jaume I. Un producte de la voluntat política del rei conqueridor que, en comptes d'incorporar les noves terres guanyades a l'islam als dos estats que composaven la Corona, com s'havia fet un segle abans amb la Catalunya Nova i el Baix Aragó, decidí crear un regne nou, un espai autònom i diferenciat, amb les seues pròpies lleis i institucions. A mesura que els regnes cristians havien anat avançant cap al sud de la península, sobretot després que la batalla de Las Navas de Tolosa, el 1212, precipitara l'enfonsament de l'imperi almohade, havien anat annexant els nous territoris, no creant nous regnes. Portugal havia eixamplat els seus límits amb la incorporació de l'Alentejo i l'Algarve, Castella i Lleó absorbien Múrcia i la major part d'Andalusia, llevat de Granada, i el mateix havien fet Aragó i Catalunya, que havien anat expandint-se des dels seus enclaus originaris a les valls pirinenques fins a ocupar i més tard sobrepassar la vall de l'Ebre i la desembocadura del riu a Tortosa, una taifa islàmica, com també la de Lleida, que no donaren lloc a cap regne cristià nou. I si els monarques castellans conservaren algunes intitolacions reials, com la de rei de Sevilla, Jaén o Múrcia, era només amb caràcter honorífic, ja que en la pràctica no hi havia cap regne de Sevilla, de Jaén ni de Múrcia, amb personalitat jurídica diferenciada o amb institucions pròpies i distintes de les del regne castellano-leonès. En canvi, València no sols no va ser absorbida per Aragó o Catalunya, sinó que es conformà com un nou estat de la Corona, amb lleis, corts i moneda pròpies.

Al principi, no semblava que les coses acabarien així, ni ho devien pensar tampoc els barons aragonesos que acompanyaren a Jaume I en la conquesta valenciana i que, des de molt abans, des d'abans que el rei organitzara i dirigira la croada, ja protagonitzaven regularment incursions de pillatge en el territori valencià. Però Ahonés, un dels grans senyors feudals d'Aragó, que havia participat en Las Navas de Tolosa al costat

pasa a la pàgina siguiente ➡

2/3/4 Jaume I i el regne de València

AUTOR Antoni Furió / Catedrático de Historia Medieval de la Universitat de València

6/7 El personatge clau per a la història del regne

AUTOR Enric Guinot / Catedrático de Historia Medieval de la Universitat de València

8/9 La entrada de Jaume I i el Nou d'Octubre

AUTOR Rafael Narbona / Profesor de Historia Medieval de la Universitat de València

Escultura de Jaume I, en la plaza del Parterre de Valencia.

10/11 De Montpellier a Jerusalem

AUTOR Xavier Renedo / Profesor de Filología Catalana de la Universitat de Girona

12 L'herència política

AUTOR Gabriel Ensinyat / Profesor de Filología Catalana de la Universitat de les Illes Balears

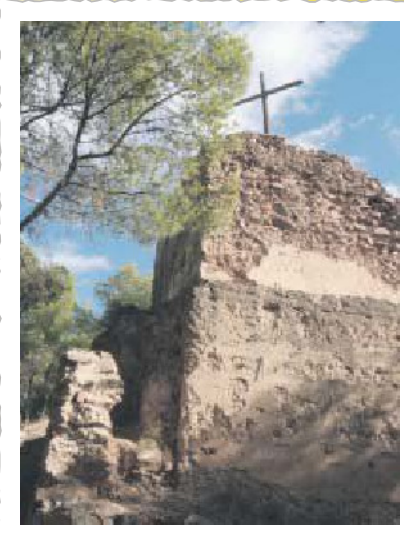
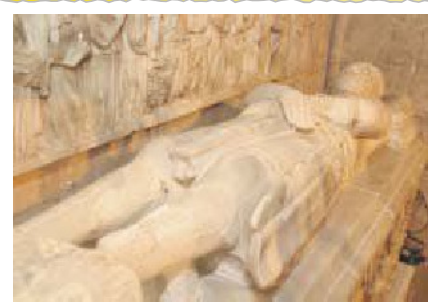
14/15 La conquesta de Mallorca

AUTOR Josep Juan Vidal / Catedrático de Historia Medieval de la Universitat de les Illes Balears

J. ALEIXANDRE

800 ANIVERSARI DEL NAIXEMENT DE JAUME I

El Puig , bressol de València

Ajuntament de El Puig

viene de la página anterior

de Pere el Catòlic i havia servit fidelment a Jaume I durant la seua infància, trobà la mort a mans d'aquest quan es disposava, juntament amb el seu germà, el bisbe de Saragossa, a fer una cavalcada en terres valencianes, en contra de la voluntat del monarca, que havia pactat una treva amb Abu Zayd. Jaume I es queixava que uns mesos abans, quan havia convocat l'host a Terol per a fer una expedició a València, només s'hi havien presentat dos o tres cavallers. I que aquests preferien emprendre les accions de saqueig pel seu compte, abans de fer-ho a les ordres del rei. El 1232, un altre noble important, Blasco de Alagón, que ja havia fet diverses incursions en la frontera valenciana, prengué Morella, i l'amenaça que poguera constituir en el nord valencià un estat autònom com el que havia creat Pedro Fernández de Azagra a Albarracín, precipità la conquesta valenciana, dirigida pel mateix monarca, que també es reservava el dret de disposar i repartir com volguera el botí i les terres guanyades als musulmans. Això no sols limitaria l'actuació de vassalls indòmits, en transformar la conquesta del territori valencià en una empresa reial, sinó que acabaria decidint el futur d'aquest territori.

Aragó aspirava des de feia molt de temps a una eixida al mar, que primer havia pensat que seria Tortosa, finalment incorporada a Catalunya, i ara esperava que fora València. I, de fet, en moltes viles i ciutats valencianes acabades de conquerir, els nous senyors aplicaren els furs de Saragossa, Terol, Daroca i altres ciutats aragoneses. D'altra banda, igual que la conquesta mallorquina havia estat primordialment una empresa catalana, la valenciana semblava que ho seria aragonesa. Tanmateix, i a diferència de Mallorca, Jaume I tingué moltes dificultats per a dur a terme l'ocupació de les terres valencianes. El primer intent, l'atac contra Peníscola l'agost de 1225, tot i comptar amb el suport de Barcelona, Girona, Lleida i altres ciutats, es va saldar amb un sonnor fracàs. Un any més tard, el monarca convocava tots els nobles aragonesos a Terol, al principi de l'estiu, però, com ja he dit, només n'hi van acudir tres o quatre. I el 1233, en els primers compassos de la conquesta valenciana, davant la forta resistència que ofería Borriana, el primer objectiu militar de la campanya, els nobles aragonesos demanaren al rei que alçara el setge i acceptara les propostes que li poguera fer Zayyan. Borriana finalment es rendí i, després d'ella, Peníscola i moltes altres viles i castells del nord valencià, però estava clar que la conquesta valenciana, tan incerta encara, necessitaria de més suport polític i militar i de majors recursos financers.

A recaptar-los dedicaria Jaume I els tres o quatre anys següents, en el curs dels quals es tornà a casar, ara amb Violant d'Hongria, que estaria al seu costat en les últimes etapes de la conquesta de València, i durant els quals es modificaria sensiblement el sentit últim d'aquesta. Per tal d'obtenir l'ajuda que necessitava, el monarca convocà a Montsó, l'octubre de 1236, corts generals de tots els seus regnes. En aquesta gran assemblea, que comptà amb l'assistència dels prelats, els grans barons i els representants de les ciutats més importants d'Aragó i Catalunya, els arguments religiosos que justificaven la conquesta del regne valencià com una gran missió en exaltació de la fe cristiana, es van veure poderosament reforçats per la promesa del monarca de dotar generosament de terres i béns als qui hi participaren. Per altre costat, el rei aconseguí que el papa elevara la conquesta valenciana a la condició de croada, equiparant-la així a les expedicions que, des de feia segle i mig, enviava l'Europa cristiana a Terra Santa. En l'assalt final contra València, l'estiu de 1238, no hi hauria només aragonesos, encara que aquests continuarien sent la força militar majoritària, sinó també catalans, occitans, navarresos i, en general, nobles i guerrers vinguts de tota la cristiandat, com l'arquebisbe de Narbona, un dels primers a acudir,

IMATGE D'«EL REI CONQUERIDOR», EDITAT PER BROMERA

MURALS. Pintures sobre l'entrada a València, al castell d'Alcanyis.

PRESENT I PASSAT. Xicotet carrer de València dedicat a Jaume I. Al costat, Morella, primera vila que prengueren els aragonesos.

J. ALEXANDRE

J. ALEXANDRE

Miniatura amb la imatge del rei.

Molts historiadors aragonesos no li han perdonat encara la conformació de València com a estat

que s'hi presentà amb quaranta cavallers i sis-cents peons. Cap al final de l'estiu, quan la rendició era imminent, l'host cristiana havia augmentat ja a uns mil cavallers i uns seixanta mil homes a peu, tota una ciutat a l'exterior de les muralles, esperant que caiguera la de dins.

Dugué ser en aquests moments o poc abans, mentre reunia forces i s'internacionalitzava la croada, quan Jaume I decidí crear un regne nou, un espai diferencià d'Aragó i de Catalunya, perquè, des de la presa de la capital, comença ja a intitular-se rei de València, i pocs mesos després concedia a la ciutat una carta municipal, la *Costum de València*, basada en les de Lleida i Tortosa, que seria l'embrió dels futurs *Furs de València*, el codi jurídic del nou regne. Una decisió que frustrava les expectatives de la noblesa aragonesa, que no sols tallava l'anelhada eixida al mar d'Aragó, sinó que impedía que aquest poguera continuar avançant cap al sud, i que, vuit-cents anys després, molts historiadors aragonesos encara no li han perdonat. Probablement, en aquesta decisió pesaria la voluntat del monarca de crear un espai polític més propici al poder reial i menys supeditat a les ambicions de l'alta aristocràcia feudal, que tant havia hagut de patir durant la seua adolescència, quan havia estat una titella en mans de les distintes faccions nobiliàries. Per això, també, va limitar les donacions territorials als nobles i cavallers, limitades generalment a l'àmbit d'una torre o una alqueria, en comptes de feus extensos. A València no hi hauria, al contrari que a Cata-

lunya i Aragó, grans estats feudals ni tampoc grans barons que poguessen qüestionar l'autoritat del monarca. Jaume es reservà, a més, la majoria de les ciutats i viles, enclavades principalment en les fèrtils hortes del litoral i que, de nord a sud, de Morella a Xixona, constituïen la columna vertebral del nou país.

El regne de València, un producte de la conquesta del segle XIII, és en bona mesura el regne de Jaume I, el seu fundador a més del seu conqueridor. Ja durant el setge de la capital i les operacions militars en altres ciutats, el monarca havia començat a repartir entre els cavallers i els peons que l'havien acompanyat, i de seguida també entre els colons que vingueren a instal·lar-se en el nou regne, les cases i terres expropiades a la població autòctona, als musulmans que van ser expulsats o redistribuïts en altres zones del país. I en els anys següents aniria dotant a la ciutat de València i a tot el regne de les infraestructures institucionals i legislatives necessàries per al seu govern i administració: el sistema d'elecció dels càrrecs municipals, les corts, una moneda pròpia, un sistema propi de pesos i mesures, la capacitat de fixar i recaptar impostos, la normativa per la qual s'haurien de regir els notaris i altres professions i oficis... En molts aspectes, el país dels valencians quedà ja traçat en aquell primer disseny que en va fer Jaume I.

No és rara, finalment, tanta unanimitat entorn de la seua figura i la seua obra. Els valencians, en tant que poble, en som en gran part la conseqüència. Llàstima que el consens acabe ací i que de seguida vinguen les desavinences. Començant per les que afecten els nostres signes més elementals d'identitat. L'aniversari hauria de servir menys per a commemorar i celebrar el rei, que no ho necessita, i més per a construir una nova concòrdia civil sobre el nostre present i, sobretot, el nostre futur. Des d'un millor coneixement, això sí, del nostre passat històric.

Jaume I va ser agent principal i fonamental en els orígens del Regne de València. Alguns elements claus de la nostra història són producte de les actuacions del Conqueridor al segle XIII, un moment de canvi del model feudal, on la noblesa va començar a perdre poder en favor de les ciutats i la monarquia. En aquest context, Jaume I va crear les noves institucions polítiques, va dirigir el repartiment de terres entre els colons, va fundar i refundar viles amb les cartes de poblament, va emetre la primera compilació de lleis (el Fur) i va crear institucions religioses.

CAP a mitjan del segle XIII la societat europea en general va arribar a la maduresa d'un llarg període de creixement i desenvolupament del món rural, de roturacions i expansió demogràfica, tot això en un marc de relacions socials feudals amb un clar predomini de la noblesa. Però al mateix temps va ser l'època d'enlairament definitiu d'un món urbà ralentit durant el període anterior, especialment en les regions del nord de França i Flandes però també i molt en el nord d'Itàlia, el món occità i fins i tot en la pròpia Corona d'Aragó. I tot això va acabar per portar durant el Dos-cents vers una dinàmica de canvis polítics i socials, però també religiosos i culturals. Tres segles de lent però sostingut creixement agrícola havien permès un augment progressiu de la molt majoritària població camperola, de manera que existien recursos humans per a potenciar processos de migració i colonització en moltes regions del continent. Paral·lelament aquest desenvolupament agrícola havia ajudat a un nou enlairament de les petites ciutats altmedievales gràcies a la seua funció de nodes de les xarxes comercials. Els incipients mercats urbans van començar al seu torn a teixir les seues xarxes cap a les zones rurals, dirigint la circulació de productes agraris i l'arribada als camps de senzilles manufactures i primers objectes de consum.

Aquest desenvolupament urbà, que comportava un major poder econòmic per a les seues èlites, la burgesia urbana, va portar aquesta a buscar un lloc en l'escenari polític de l'època. Per això, a partir de meitat del segle XIII el model de societat feudal nascut al voltant de l'any Mil, que estava basat en el poder quasi absolut de la noblesa i els senyors feudals sobre les seues respectives senyories (i gairebé tota Europa eren senyories en aquell període), va començar a veure's modificat per la reclamació d'un espai propi de poder per a aquestes ciutats: és el naixement dels municipis. I, unit de forma molt estreta a tot això, l'inici del reforçament del poder real enfront dels nobles. La burgesia urbana va forjar una aliança estratègica amb la corona per a reforçar-se mútuament en els seus respectius àmbits de poder i limitar així el dels senyors. No és estrany doncs que aquesta burgesia urbana emergent, per exemple, demandés noves formes de religiositat, a les quals fou una resposta la creació dels ordes mendicants de Franciscans i Dominicans entre altres, o patrocinés un nou estil artístic conegut com el gòtic.

És en aquest context en el qual s'emmarquen els esdeveniments del regnat de Jaume I i en el qual es va desenvolupar, tant el destí personal del monarca i el de la seua dinastia, com la història de l'entitat política de la Corona d'Aragó en les seues relacions amb les societats veïnes del Mediterrani occidental: la societat occitana-francesa al nord, la societat musulmana al sud, i la societat feudal castellana a l'oest. I en el qual hem de situar els conflictes polítics en el món occità i la seua incorporació al regne de França mitjançant la croada contra la coneguda com heretgia càtara a principis del segle XIII, com el motor de fons que va cantar el regnat de Jaume I vers la frontera meridional amb el món andalusí.

Per tant, la conquesta de les terres valencianes a partir de l'any 1233 i la creació d'una nova societat feudal, el regne de València, fou no solament el marc d'una gran migració humana de pobladors que

El personatge clau per a la història del regne

Creador d'institucions i «repartidor» de terres

Enric Guinot Rodríguez ■ UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

es va estendre al llarg de tot el segle XIII, tant cap a València com vers Mallorca, sinó també l'escenari on es van crear noves institucions polítiques i es va desplegar un model social que bevia dels canvis de la societat de la seua època. Per això no ha d'estranyar que als historiadors se'ns plantege el desafiament de destriar l'equilibri més adequat entre el protagonisme de la figura històrica del rei conqueridor, de la nostra visió del personatge peculiar, capaç d'encapçalar a una societat

en una gran empresa, i aquesta pròpia societat com a protagonista del procés d'expansió territorial i creació d'un nou món sobre les realitats materials de la València islàmica. Una societat de colons pobladors al mateix temps complexa en la seua diversitat humana ja que la van formar gentes de totes les classes socials: des d'una gran majoria de camperols, homes i dones, en general a la recerca d'un lloc amb millors perspectives de vida, a mercaders i artesans empesos pel seu propi negoci i que van decidir quedar-se, però també de clergues i joglars, cavallers amb major o menor fortuna i rodmons de diversa mena, almogàvers i gentes de frontera, al costat de frares dels nous ordes religiosos o jueus de la Corona d'Aragó però també de Occitània. Tots ells són aquelles «*gents del rei*», que van protagonitzar la conquesta i repoblació valenciana.

Això no obsta per a constatar que, evidentment, existia una prèvia societat valenciana musulmana, però com a tal societat organitzada fou destruïda en la seua

TRET D'«EL REI CONQUERIDOR», D'ANTONI FLURIÓ, EDITAT PER BROMERA

major part per la conquesta cristiana. La societat urbana, les famílies dirigents andalusíes, els mercaders i artesans, però també els camperols musulmans de molts llocs, van ser expulsats directament. Però el daltabaix no fou a soles de la gent, que

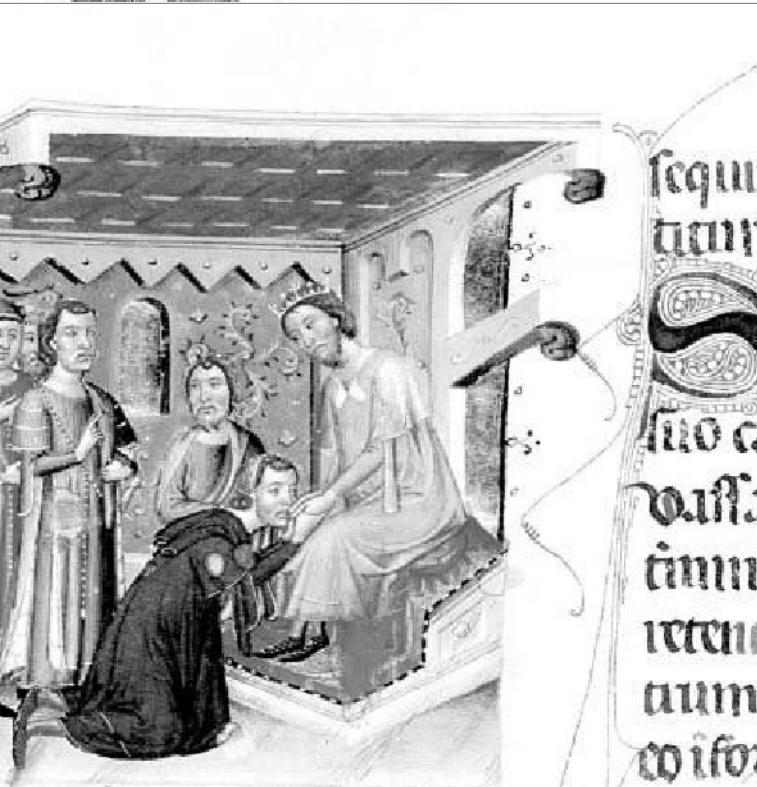

PROTECTOR RELIGIÓS. Monestir cistercenc de Santa Maria de Benifassà, fundat per Jaume I.

LLIBRES
CLAUS.

El «Llibre del Repartiment», a l'esquerra, i «Els Furs», al costat.

Jaume I no va ser només el conqueridor, sinó qui va dirigir l'assignació de béns i terres entre els colons

VASSALLS. Jurament de fidelitat a Jaume I, miniatura del «Llibre Verd» de Barcelona.

J. ALEXANDRE

ORÍGENS. Pintures murals a l'església de Sant Joan de l'Hospital de València.

ja és molt, sinó del canvi en el model de relacions socials, polítiques, econòmiques, culturals i, evidentment, religioses, les del món europeu feudal i cristià de l'època. Tot això va ser instaurat i començat a desenvolupar pels colons repobladors des de la dècada del 1230 i, en aquest procés general, hi podem trobar les directrius i la visió del món del rei Jaume I i del seu entorn d'assessors i consellers: burgesos, nobles, juristes i eclesiàstics, tots ells emmarcats en els interessos dels grups socials influents del seu regnat: noblesa i, potser més que ningú, la burgesia urbana del moment de les dos o tres capitals urbanes de la Corona d'Aragó.

I és que Jaume I no només va ser el conqueridor, sinó també el repartidor del regne, això és, el poder polític que va dirigir el procés d'assignació de béns, cases i terres entre els colons repobladors (sense oblidar que, freqüentment, havien estat expropiats a la població musulmana). Per tant, en la tipologia de les donacions del repartiment: senyories feudals a la noblesa i grans institucions eclesiàstiques; grans heretats als burgesos i mercaders, lots de terres als camperols, botigues i tallers als artesans, amb tot això estava dibuixant l'assentament d'una nova societat, la valenciana, basada en els paràmetres de la societat feudal de la resta de la Corona d'Aragó i d'Europa, però al mateix temps, i tal com va fer simultàniament a Mallorca, amb un diferent equilibri del poder, cas de la limitació parcial de les dimensions de les senyories, o el reconeixement d'abundants franquesses i impostos més baixos a pagar per part dels vassalls en molts dels llocs.

Al mateix temps el rei va ser el fundador directe d'una sèrie de poblacions com ara Castelló de la Plana, Vila-real o Montaverner, totes elles amb el seu caracte-

rístic urbanisme ortogonal, però indirectament és en el seu regnat quan es funden o refunden moltes altres viles a través de les cartes de poblament, atorgades unes vegades en el seu nom per oficials reals, i en uns altres per la noblesa laica i eclesiàstica en les seues respectives senyories. En paral·lel i a partir de l'any 1245 Jaume I va atorgar successius privilegis de creació de municipis de reialenc, autònoms per a l'elecció anual dels seus càrrecs de govern: el justícia i els jurats, de tal manera que entre cartes de poblament i municipis podem considerar al monarca com el creador polític de moltes de les actuals ciutats valencianes.

En altre àmbit, Jaume I va atorgar a l'abril de 1240 una primera compilació legislativa al nou regne: el costum de la ciutat de València, que al poc temps va passar a ser anomenat Fur de València. S'ha explicat moltes vegades la peculiaritat d'aquest codi legislatiu pel que fa a les tradicions legals de Catalunya i Aragó i de la major part de l'Europa del moment, ja que estava basat en la recuperació del dret públic d'època romana, el qual implicava el reforçament de l'autoritat de l'estat (de la monarquia per tant), front a la privatització del poder per part de la noblesa feudal, que havia estat general en els segles anteriors. Una llei igual per a tot el regne i tots els seus veïns com gran assoliment, tot i que paral·lelament va haver de renunciar que fos aplicada per oficials judicials públics al termes de senyoria perquè la noblesa va rebre a ells la jurisdicció.

Finalment cal no oblidar en aquest panorama la creació de les principals institucions religioses medievals del nou regne. Jaume I va atorgar els privilegis de dotació i patrimoni de les catedrals de Tortosa i València, reconoguent-les amb això els seus béns i drets materials, però fou també el fundador del monestir cistercenc de Santa Maria de Benifassà, i protector directe dels altres dos més emblemàtics de l'època: el mercedari de Santa Maria d'El Puig, i el també cistercenc de Sant Vicent de la Roqueta.

En suma, una figura que, més enllà de les llums i ombres de tot personatge històric, se'ns mostra com un agent principal i fonamental en els orígens del regne medieval de València així com d'aspectes claus de la seua història i, per tant, en els orígens de la nostra societat contemporània.

El Fur de València recuperava el dret públic romà, que reforça l'autoritat de l'Estat front a la noblesa

«BALANSIYYA». Muralla àrab, visible al barri del Carme de València.

J. ALEXANDRE

A PENAS sabemos nada de las circunstancias que rodearon la primera entrada de Jaume I en Valencia. Sus propios recuerdos, condensados en el *Llibre dels feits*, se limitaron a reseñar los principales acontecimientos del asedio y a atestar el profundo sentimiento de emoción que le embargaba en el momento en que vio izada su señera en lo alto de la torre de *ibn Sajar*, rebautizada después como del Temple, al serle concedida como primera sede a aquella orden militar que tantos y tan buenos servicios le había prestado, y que aún le brindaría, a lo largo de la campaña de conquista. Desde el real de Zayyan, palacete, almunia o residencia ajardinada en las afueras de la ciudad o desde sus inmediaciones, al otro lado del río, desde donde después se levantaría el Palacio Real y hoy se sitúa el actual parque de Viveros, Jaume I comprobó como su enseña ondeaba en la torre principal que defendía el ángulo nororiental de la muralla islámica, y allí mismo, según su propio relato, descabalgó del caballo, miró hacia oriente y con lagrimas en los ojos besó la tierra que pisaba, para dar gracias a Dios por la gran merced que éste le había procurado, al haberle permitido rendir una de las más importantes ciudades andalusíes.

Aquello ocurría la víspera de la fiesta de San Miguel, el martes, veintiocho de septiembre de 1238, y así lo constata su libro de memorias, que transmitió a la posteridad la gloria del acontecimiento. Pero entre el fin del asedio y la consiguiente capitulación, por una parte, y la toma de posesión de la plaza, por otra, transcurrieron unos días. Las lamentables condiciones que había padecido la población musulmana, refugiada durante cinco meses bajo una continua presión militar, materializada sobre las fortificaciones con el incendio de alguna torre, el inicio del minado del muro y el continuo bombardeo de las máquinas de guerra, sumado a la descartada posibilidad de recibir ayuda norteafricana y al temor a un asalto final a sangre y fuego, entre otros motivos más personales, obligaron a Zayyan a aceptar las condiciones ofrecidas por Jaume I para él y los suyos. Todos los que desearan salir de Valencia podrían hacerlo libremente con sus familias y bienes, sin temor a sufrir violencias o depredaciones, para marchar hacia las tierras meridionales todavía islámicas, más allá del Júcar. Salvarían la vida y no serían reducidos a la esclavitud, aunque deberían dejar atrás y perderían para siempre todos sus derechos de propiedad sobre casas, tierras, alquerías y parcelas.

El tratado contemplaba cinco días para el desalojo, pero al tercero el propio rey hubo de personarse para garantizar su cumplimiento y procurar la salida indemne de hasta cincuenta mil almas por la puerta de Russafa, que encaminándose hacia Cullera, habían sufrido ya las agresiones de una hueste insatisfecha, la cual no había podido participar del saqueo con que habría culminado el asalto final de la ciudad. Cabe pensar pues con toda lógica que el propio monarca o algunos de sus hombres de confianza, armados, habrían entrado en Valencia tras la aceptación del pacto. Hasta el treinta de septiembre de 1238 todos los documentos emitidos por la cancellería de Jaume I están datados ante las murallas de Valencia, *in obsidione Valentie*, es decir, en cualquiera de los campamentos que la rodeaban, sobre todo Russafa, y en esa fecha por vez primera, los documentos que legitimaban las continuas donaciones reales indicaron su presencia física en la ciudad con la datación tónica correspondiente. No obstante, el mismo *Llibre del Repartiment* que atestaba la capitulación del 28 de septiembre también refería algunos folios más adelante que el sábado 9 de octubre Jaume I entró en Valencia, presumiblemente de forma solemne.

La entrada de Jaume I y el Nou d'Octubre

Valencia: asedio, capitulación y pacto

Rafael Narbona Vizcaino ■ UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

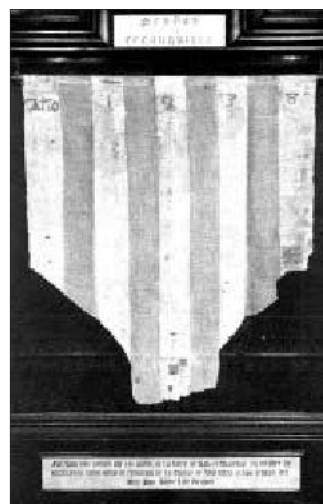

F. BUSTAMANTE

NOU D'OCTUBRE. Procesión cívica —la última, en 2007— que conmemora la entrada del rey.

Los pergaminos de la cancellería, los registros en papel donde se copiaban los documentos redactados por los notarios del rey, y los libros que anotaban los hechos memorables olvidaron transmitir los pormenores de aquel episodio. Tan sólo sabemos que el 18 de octubre Jaume I donó a la catedral las iglesias y las mezquitas de Valencia en cumplimiento

Cincuenta mil musulmanes salieron por la puerta de Russafa y se encaminaron hacia Cullera

J. ALEXANDRE

«Penó de la Conquesta».

de la promesa formulada casi dos años antes, la cual había sido escriturada en un acreditado pergamino, y mucho después recopilada como primer y más antiguo documento del *Aureum Opus*, el Libro de Oro de los privilegios recibidos por la ciudad y reino de Valencia. Es decir, la mezquita mayor ya había sido consagrada entonces como iglesia catedral, y tras ella los restantes oratorios islámicos. Los tres privilegios siguientes, también de finales de 1238, detallaban aquella nueva fundación y esas y otras donaciones. El cuarto, ya en 1239, concedía unas casas a los nuevos habitantes de Valencia para que allí radicaran la sede del tribunal y la cárcel del Curia, magistrado que habría de ser nombrado entre los vecinos para conservar el orden público y encauzar los pleitos. El quinto capacitaba a los notarios para elaborar escrituras públicas. Etc.

También sabemos, que una vez desalojada la población musulmana Jaume I procedió a distribuir los bienes entre sus leales, acompañado del arzobispo de Narbona, de los obispos, nobles, caballeros y gentes de armas, los cuales recibieron sus recompensas en forma de casas y tierras en Valencia y su término. En realidad, no pocas de aquellas donaciones habían sido previstas mucho antes de la rendición, pues el primer registro del *Repartiment* se había comenzado en julio de 1237 en el mismo Puig de Santa María, campamento base de las primeras operaciones de asedio. De este modo, los nobles, y hasta trescientos ochenta caballeros recibieron propiedades a título individual, mientras que las milicias de Tortosa, Teruel, Barcelona, Montpellier, Zaragoza, Lleida, Daroca, etc., obtuvieron sus heredamientos a título colectivo, por barrios o distritos urbanos, según los contingentes numéricos y armados con que habían participado en el sitio. Exultante por el triunfo, el rey dio a manos llenas, tanto que tres semanas después de la capitulación

JOSÉ ALEXANDRE

hubo de realizar una nueva distribución de las recompensas, ya que no existían tantas tierras como las que ya había concedido. La solución vino con la reducción del tamaño de la unidad de superficie, la *jovada*, que redujo su tamaño a seis cahizadas.

Con esas referencias podemos intuir los contenidos ceremoniales de la primera entrada de Jaume I, y bien podremos

EL «CENTENAR DE LA PLOMA». Retablo conservado en Londres que retrata la batalla del Puig.

suponer que su solemnidad radicaría en el ensalzamiento de la victoria ante la hueste, que insistiría en los gestos de apropiación del espacio conquistado, recurriendo como paso previo a la consagración de la iglesia catedral, y también remarcaría de forma expresiva el ejercicio de la jurisdicción soberana. Un conjunto de ritos y gestos de amplia trascendencia simbólica, que con su carácter sa-

cro, guerrero y político, habían sido y seguirían siendo habituales entre los reyes conquistadores de ciudades islámicas. Según se rastrea entre los documentos y las crónicas antiguas, aquellos actos protagonizados en Valencia por Jaume I se guiaban por otros, practicados desde tiempo inmemorial, como los protagonizados por Pedro I de Aragón cuando tomó posesión de Huesca en 1096; muy simila-

res a los de Alfonso I el Batallador cuando en 1118 entró en Zaragoza.

Mediante estas primeras acciones los monarcas, acompañados de una pléyade de obispos y ante sus hombres de armas, asistían a la consagración de la antigua mezquita mayor, convirtiéndola en iglesia catedral, al tiempo que la dotaban de rentas que garantizasen su mantenimiento. La liturgia era acompañada de

una exaltación del poder monárquico tras el éxito militar, y era seguida a continuación por el ejercicio de las facultades jurisdiccionales del conquistador, que otorgaba privilegios, consignaba donaciones y creaba órganos competentes de gobierno y administración. Con esos procedimientos se venía a significar la incorporación de la ciudad a la cristiandad, es decir, la implantación de un modelo de sociedad distinto, comprobado tanto con el principio de la colonización y de la feudalización según los cánones del occidente medieval, como con la expresión de la autoridad bajo los modelos vigentes en los dominios de la Corona de Aragón.

El recuerdo de aquella gesta fue recreado gracias al patriotismo cívico y religioso promovido por las municipalidades bajomedievales. Si la *Festa de l'Estandart* conmemoró desde el 31 de diciembre de 1325 la entrada en 1229 de Jaume I en la Mallorca islámica; la fiesta de San Clemente de Sevilla, el 23 de noviembre, recordó la conquista de Fernando III de Castilla en 1248 con una procesión que exhibía su espada. Y en Valencia desde 1338, en conmemoración del primer centenario de la entrada de Jaume I, se comenzó a celebrar la fiesta de San Dionisio, que sin haber contribuido de forma especial a la victoria fue festejado porque su onomástica marcaba en el calendario aquella efeméride. Mucho más tarde, en 1516, Granada celebró de forma idéntica la toma de la ciudad por los Reyes Católicos el 2 de enero de 1492.

La creación de unos poderes ciudadanos autónomos, gracias a la facultades delegadas por el monarca en las ciudades conquistadas, y el desarrollo estable de sus competencias mediante una continua acción de gobierno, como la de los Jurats y Consell valencianos, hicieron posible que esas mismas instituciones hicieran un hueco en el calendario para la conmemoración solemne de la conquista.

El recuerdo fue incorporado como una cita regular al programa festivo y ceremonial de Valencia en 1338, y terminó por adquirir en el siglo XV los rasgos de una consciente rememoración de los orígenes, siempre como devota procesión religiosa y a la vez como regular reactualización de la lealtad a la monarquía. Si la solemne acción de gracias por las atenciones recibidas tuvo como protagonista a la ciudadanía, la celebración

J. ALEIXANDRE

Placa en el Temple, donde se izó la bandera.

El Puig fue el campamento base desde el que comenzó el asedio de la ciudad

J. ALEIXANDRE

EL PUIG. Cruz en el montículo donde se asentaron las tropas antes de la entrada en Valencia.

de la conquista daba legitimidad a las magistraturas municipales de un gobierno local tan maduro —ya entonces— como empeñado en imitar con una ceremonia los ritos reales que habían culminado la epopeya, y con ella, dado comienzo a una nueva época, la de los orígenes de la sociedad urbana que todos los años, reiteradamente, celebraba su génesis y su idiosincrasia.

Samuel Johnson va escriure que hi ha professions, com la del mariner i la del soldat, que tenen la dignitat del perill. Jaume I va fer de soldat gairebé tota la seva vida, es va embarcar més d'un cop en viatges llargs i plens de riscos i va viure gairebé des del seu naixement envoltat de perills. Orfe de pare i de mare des de ben petit, ostatge de Simó de Montfort des d'abans de la derrota de Muret, va patir, com ell mateix explica en el seu «Llibre dels fets», atemptats quan encara dormia en el bressol i, ja de retorn a la Corona d'Aragó, va fer-se home en una «terra destruïda i empenyorada» i dividida per les lluites entre una noblesa que s'aprofitava de la seva feblesa i la seva inexperiència. Rodejat d'enemics i de riscos per totes bandes, el rei En Jaume va conèixer des de ben petit la dignitat del perill.

El vespre de l'1 de febrer del 1208 —que, com aquest any, va caure en divendres— Jaume I va néixer a Montpeller en el si d'un matrimoni desavintut, que no es va posar d'acord ni tan sols per escollir el nom del seu fill. El 1213 els seus pares van morir amb pocs mesos de diferència: Maria de Montpeller a Roma, defensant la legitimitat del seu matrimoni, i Pere I a Muret, defensant els interessos de la Corona d'Aragó en terres occitanes. En els setze anys que separen la derrota de Muret de la conquesta de Mallorca van passar moltes coses: l'educació del jove rei en el castell temple de Montsó; un lent i entrecanitat procés d'afirmació del poder reial; el seu matrimoni amb Elionor de Castella; el bateig de foc del rei primer en les lluites feudals i després en una expedició militar sobre Peniscola (1225), que va acabar en fracàs.

El 1228 el jove rei presenta a les corts, reunides a Barcelona, el projecte de conquesta de les Illes, la seva «primera gran cosa», com ell mateix recorda, ple d'orgull en el seu Llibre: la conquesta d'un regne sencer enmig del mar. El seu pla va representar, sobretot, un canvi en la política d'expansió de la Corona d'Aragó, que abandona els projectes que tenia més enllà dels Pirineus i els redirigeix cap al sud. Allò que «mai rei d'Espanya no poc (pugué) acabar», Jaume I ho va fer possible perquè va saber unir bona part de la noblesa, l'Església i les ciutats en un projecte comú, i va saber canalitzar les energies que es perdien en les guerres feudals en un projecte de conquesta militar de nous territoris, un projecte que era també, malgrat que hi hagi estudiosos que encara en dubten, una croada. El rei se sentia un personatge messiànic, escollit per Déu per reimplantar la fe cristiana en territoris dominats per l'Islam. Quan afirma, en el viatge per mar de Salou cap a Mallorca, que «jo vaig en aquest viatge per exaltar la fe» ho diu convençut del tot. I el mateix devia pensar, i dir, en les campanyes de València, Múrcia i en la fallida expedició a Terra Santa. La tenacitat del rei i la seva extraordinària força de voluntat només es poden explicar, des del meu punt de vista, si es parteix d'aquesta convicció messiànica, molt lligada amb l'esperit de les croades. Moments inoblidables, segons el relat que se'n fa en el *Llibre dels fets*, d'aquesta expedició són la sortida de les naus de Salou cap a Mallorca i la batalla de Portopi, amb la mort de Guillem i Ramon de Montcada i els reiterats, i frustrats, intents del jove rei per entrar en combat i lluitar al costat dels seus vassalls.

Si, segons Jaume I, la decisió de conquerir les Illes va sorgir en un dinar a Tarragona, el projecte de conquerir el regne de València va sorgir a Alcanyis, en terres aragoneses, en una partida de caça amb el mestre de l'Hospital i Blasco d'Aragó. Tot i que això no és ben bé exacte —recordem el setge fracassat de Peniscola—, l'anècdota serveix per posar en relleu la participació més forta que no pas a Mallorca de la noblesa aragonesa en la nova campanya. Jaume I, convençut com estava que, després de la campanya de Mallorca, ara tocava de conquerir, i cristianitzar, el regne de València, va defensar a peu i a cavall el seu projecte contra totes les adversitats (rendes reials limitades; llarga durada, a diferència del que havia passat a Mallorca, de la campanya; el suport massa sovint inestable de la noblesa, etc.). Per aquesta raó, en una topada imprevista amb un destacament sa-

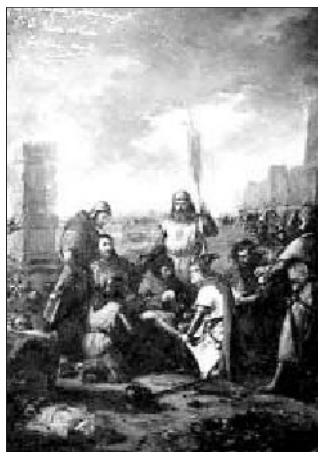
M. MOLINES

POBLET. Panteó reial del monestir de Poblet (Tarragona), on es troba el sepulcre de Jaume I.

De Montpeller a Jerusalem

Les campanyes de Jaume I: un pla de croada

Xavier Renedo ■ UNIVERSITAT DE GIRONA

J. ALEXANDRE

GUERRER. Quadre amb Jaume I ferit.

J. ALEXANDRE

FETS. Crònica de Ramon Muntaner.

rrai molt superior en nombre, va confessar a un noble del seu seguici: «Anc (mai) no fugí ni sé fugir». Per això en el setge de Borriana, al principi de la conquesta, revela que, espantat per la possibilitat d'haver d'abandonar el setge per manca de suport, va arriscar-se com a mínim dues vegades a ser ferit perquè, si el setge s'havia d'aixecar, es pogués dir que només era a causa de les ferides que havia rebut. La seva convicció i la seva tenacitat no li van estalviar, però, ni els dubtes ni les angoixes, com es veu en l'episodi de la nit d'insomni en la seva tenda del campament del Puig, suant com si esti-

gués en un bany i regirant-se més de cent vegades en el llit, després de descobrir, gràcies a una conversa amb un frare dominic, que bona part dels cavallers, cansats d'una campanya que se'ls estava fent massa llarga, estaven a punt d'abandonar el campament i de posar en perill tot el que s'havia guanyat fins aleshores. L'endemà, però, a l'església del campament, dedicada a la mare de Déu, el rei redreça la situació amb un discurs memorable, coronat amb el seu vot de no anar a Terol o no travessar l'Ebre fins «que València hagi presa». Després de tants perills i de tantes dificultats es comprèn que Jaume I, en veure onejar per primer cop la senyera a la València acabada de conquerir descavalqui del cavall, plori i, adreçant-se cap a Orient, besí la terra «per la gran merce que Déus nos havia feita».

Múrcia, Terra Santa i Lió

La campanya per la conquesta de Múrcia també va ser, com en el cas de les Illes i del Regne de València, una croada, però no pas una guerra de conquesta, sinó una intervenció militar en defensa de tots els regnes cristians peninsulars. Jaume I ho va deixar molt clar en un discurs a les corts aragoneses: «Nós ho fem, la primera cosa per Déu; la segona, per salvar Espanya». El rei, preocupat per la magnitud de la revolta musulmana, amb suport del regne de Granada i del Magreb, al sud de la península temia, si la revolta triomfava, pel futur de València. Per aquesta raó va decidir aliar-se amb Alfons X de Castella i dirigir en persona, acompanyat dels infants Pere i Jaume, els seus dos hereus, l'ocupació de Múrcia. La campanya va ser molt més ràpida i fàcil que les anteriors, però, un cop acabada i un cop repoblades les terres amb súbdits seus, el regne de Múrcia va ser lliurat, complint els tractes estipulats en el tractat de Cazorla, al rei de Castella.

Si Múrcia va ser un canvi de paradigma en l'itinerari militar i polític del rei, encara ho va ser més la fallida croada del 1269. Jaume I abandona la península per embarcar-se en un projecte de croada a Terra Santa. El seu objectiu era triomfar allà on Lluís IX, rei de França, havia fracassat, és a dir contribuir amb èxit a la defensa dels regnes cristians d'Ultramar i, si podia ser, ampliar els seus dominis. La situació no era gens fàcil: el regne mameluc d'Egipte cada dia era més fort, de manera que el 1268 Antioquia va caure en les seves mans. Jaume I va buscar una aliança amb l'Imperi bizantí i fins i tot amb els tàrtars per fer més poderosa la seva ofensiva. El setembre del 1269, quaranta-cinc anys després de la sortida de la flota reial cap a Mallorca, la flota dirigida per Jaume I va sortir cap a Terra Santa. Aquest cop, però, d'acord amb el relat del *Llibre dels fets*, les tempestes van dispersar l'estol i només una part de les naus va arribar al seu destí. El rei va interpretar el mal temps com un senyal diví i, considerant que «no podíem forçar nostre Senyor», va ordenar el retorn.

Malgrat el relatiu fracàs de l'expedició i malgrat que ja començava a tenir anys, Jaume I no va renunciar ni de bon tros al projecte de croada. Durant tota la seva vida havia nedit molts de cops contra corrent per defensar les seves idees i els seus projectes i no va afluixar ni tan sols al final. Ho posa en relleu la seva intervenció en el Concili de Lió (1274), on va ser convocat pel papa Gregori X per dis-

pasa a la pàgina siguiente ►

El «Llibre dels fets», entre la ploma i l'espasa

X. Renedo ■ UNIVERSITAT DE GIRONA

No hi ha cap dubte que l'educació que va rebre Jaume I va ser molt accidentada: Montpeller; Carcassona, gairebé com a hostatge de Simó de Montfort; el castell de Montsó, sota la tutela dels templers, i després els inicis del seu regnat en una conjuntura política molt inestable. Ras i curt, una situació en tot cas idònia per formar-se com a guerrer, però no pas com a home de lletres. Per això molts d'estudiosos han dubtat que el rei fos de debò l'autor del Llibre dels fets. A hores d'ara poca gent en dubta, però el problema de com es va arribar a escriure el llibre continua plante-

una de les frases, examinada, que no sea corregible; cualquier hombre de letras puede señalar sus errores [...] sin embargo ese inculminado texto es eficazísimo, aunque no sepamos por qué». Borges lloava del llibre de Sarmiento l'eficàcia patètica i commovedora del conjunt i acabava la seva anàlisi escrivint: «Cualquiera puede corregir lo escrito por él; nadie puede igualarlo». El mateix, ben bé el mateix, es pot dir del Llibre dels fets, un llibre d'una eficàcia immensa escrit per un rei guerrer, que devia tenir uns rudiments de cultura adquirits a través de la lectura i molta formació religiosa, en bona mesura adquirida a còpia d'escoltar sermons —Jaume I va néixer gairebé alhora que els ordes mendicants, el grans mestres de l'art de la paraula. Era també un rei, convé tenir-ho present, que havia de saber parlar en públic, que havia de saber defensar amb la paraula, com molt bé es veu en el Llibre, els seus projectes polítics i militars tant a les corts com en els consells reials. Jaume I devia ser, per tant, capaç d'organitzar, com a bon estrateg de la paraula, un relat molt coherent i unitari de cap a cap, devia ser capaç de seleccionar amb molta cura els episodis de la seva vida que volia narrar i la manera de presentar-los. El punt feble de la cul-

tura literària del rei era l'estructura de la frase i del període, que és molt acostada a la de la llengua parlada i molt lluny de la prosa tan equilibrada de la Crònica de Bernat Desclot, escrita pocs anys després del Llibre dels fets. Però, és clar, Desclot devia ser un escriptor, en definitiva un home de lletres, mentre que el rei era un guerrer, un estrateg i un polític d'una intel·ligència extraordinàries. Desclot podia corregir el que havia escrit Jaume I, i en certa manera ho fa en els capítols de la seva Crònica dedicats al regnat de Jaume I, però no podia igualar el que s'explica en el Llibre dels fets. Qui llegeix Desclot llegeix un cronista, un bon cronista, sens dubte, però del llibre de Jaume I es pot dir el que deia W. Whitman dels seus poemes: «Who touches this book, touches a man», toca un home d'una sola peça.

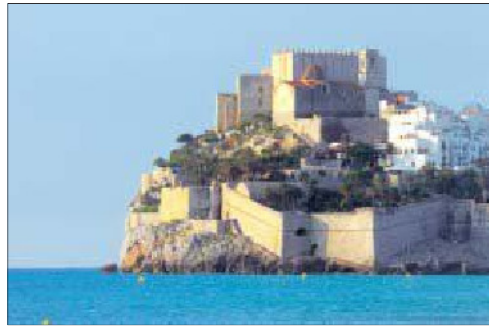

CRÒNICA. «Llibre dels fets».

A hores d'ara pocs estudiosos dubten que el rei és l'autor de la crònica

jat. Em sembla que aquest problema es pot començar a resoldre si es té en compte que el Llibre dels fets és una obra molt ben plantejada en el conjunt, tot i que potser falla, per dir-ho d'alguna manera, en els detalls, si més no en alguns detalls.

Deia J.L. Borges a propòsit de *Recuerdos de provincia* de Domingo F. Sarmiento que hi ha obres «que no son analíticamente justificables. No hay

LEVANTE-EMV
CASTELL. La primera expedició del rei fou a Peníscola.

➤ viene de la página anterior

cutir la possibilitat d'una nova croada. Jaume I hi va fer un discurs enèrgic en defensa de la croada i, als seus gairebé seixanta-sis anys, es va oferir, si el papa s'hi apuntava, a anar-hi amb mil cavallers.

Al final del concili, però, no es va decidir res en ferm. El rei, malgrat tot, va demostrar que encara estava en condicions físiques d'embarcar-se i de lluitar en primera línia contra els musulmans. Sortint d'una de les sessions del concili va fer una petita cursa d'exhibició amb el seu cavall que va despertar l'admiració dels francesos, que van dir: «El rei no és tan vell com es deia! Encara podria donar a un turc un bon cop de llança!». Al final Jaume I no va poder fer possible el seu somni d'anar a lluitar, i potser fins i tot a morir, als regnes cristians d'Ultramar, on l'esperava Oliver de Termes, un vell amic seu, un cavaller occità també educat en la dignitat del perill, que havia lluitat al costat del rei a Mallorca —de fet, Jaume I va sopar i va dormir a la seva tenda el dia de la batalla de Portopí— i potser també en la campanya de conquesta del regne de València; un cavaller que va acompanyar Lluís IX en les seves dues croades i va acabar morint a Acre l'estiu del 1274 esperant l'arribada d'un vell amic que no tornaria a veure.

